

KILKA SŁÓW O RELACJACH ŚWIATA WARTOŚCI I SZTUKI LECZENIA

Człowiek – Medycyna – Wartości, pod red. Ewy Starzyńskiej-Kościuszko i Andrzeja Kucnera, Instytut Filozofii UWM w Olsztynie, Olsztyn 2014, ss. 296.

Omnijo apollona iatron ke asklepiion ke panakeian, ke theus pantas ke – to słowa przysięgi Hipokratesa składanej w starożytności przez lekarzy, zobowiązującej do ochrony i szacunku dla życia i zdrowia ludzkiego. Przemiany zachodzące we współczesnym świecie, szczególnie w medycynie, rzucają poważne wyzwanie nie tylko lekarzom, genetykom, ale i bioetykom, zmuszając do refleksji nad aktualnością przysięgi. Tym cenniejsza staje się zatem publikacja przedstawiająca różnorakie aspekty relacji człowiek–medycyna–wartości i uwikłania dzisiejszej sztuki leczenia.

Spoiwem i podmiotem więzi pomiędzy medycyną a światem wartości zawsze jest człowiek. To on jest osią rozważań podjętych w niniejszym zbiorze, on jest ich początkiem i celem. Mówiąc o wartościach w kontekście sztuki leczenia, mamy na myśli przede wszystkim poświęcenie, życzliwość, cierpliwość, uczciwość, wrażliwość, chęć oddania i niesienia pomocy drugiemu człowiekowi, a nade wszystko najwyższy szacunek dla życia i zdrowia ludzkiego. Wartości, o których mowa, nie sposób nauczyć się z podręcznika czy wykładów; wpływają one bezpośrednio z sumienia człowieka i są świadectwem jego powołania do zawodu. Medycyna bowiem jest nie tyle nauką, ile sztuką leczenia.

Omawiana publikacja jest efektem dyskusji, jaka wywiązała się przy okazji panelu transplantologów nt. „Między śmiercią a życiem” w ramach VII Festiwalu Filozofii, na który zaproszeni zostali nie tylko lekarze, ale i filozofowie oraz etycy. Polemika ukazała, iż medycyna jest zarówno praktyczną sztuką leczenia, jak i działalnością moralną. Sfera wartości nie może bowiem zostać pominięta, inaczej będziemy mieć do czynienia z przemysłem medycznym i jego niebezpiecznymi konsekwencjami.

Książka podzielona została na trzy części, z których pierwsza poświęcona jest wartościom w medycynie, jej humanistycznemu charakterowi i szeroko pojętemu dobru pacjenta. Druga część skupia się na etyce, na rozumieniu zdrowia

i choroby oraz formach pomocy. Część trzecia to filozoficzna refleksja nad sztuką leczenia – nad ciałem, zdrowiem, chorobą i umieraniem oraz krótki zarys dziejów polskiej filozofii medycyny. Wszystkie trzy części tworzą zgrabną, współpracującą ze sobą całość, która wychodzi naprzeciw wątpliwościom XXI wieku, opisuje otaczającą rzeczywistość, a także sugeruje, jak powinna ona wyglądać, gdy nadwyrażane są moralne prawa i granice.

Istota medycyny, jej humanistyczny charakter oraz wyzwania, jakie stoją przed współczesną medycyną, to tematyka bliska Markowi Olejniczakowi, którego artykuł otwiera recenzowany zbiór, a jednocześnie jest głosem środowiska filozoficznego zaniepokojonego pogłębianiem się lekceważącego stosunku do filozofii i deprecjonowaniem jej roli w życiu człowieka. Autor przekonuje, iż mamy obecnie do czynienia z postępującą dehumanizacją medycyny, co przeczy jej odwiecznemu etosowi. Poszanowanie godności i podmiotowe traktowanie człowieka spychane są dziś na plan dalszy, a medycyna pozbawiona zostaje aspektu aksjologicznego.

Dokładnej analizy aksjologicznej współczesnej medycyny dokonuje Andrzej Kucner w swoim tekście *Aporetyczna aksjologia współczesnej medycyny: źródła – formy – skutki*. Współczesna medycyna pełna jest wewnętrznych nierozwiązywalnych sprzeczności, a nadrzędne wartości tracą swój autonomiczny status. Autor pokazuje, jak tradycyjne wartości stopniowo ustępują miejsca wartościom niemedycznym, związanym z polityką, ekonomią, marketingiem czy zarządzaniem, czego skutki możemy obserwować na co dzień.

Jakość paternalistycznej relacji lekarz–pacjent na gruncie bioetycznym to tematyka podjęta przez Annę Paprocką-Lipińską. Przedstawione modele stanowią przyczynek do refleksji i dyskusji, nie wyczerpują bowiem spektrum możliwości i – jak słusznie zauważa autorka – żaden nie spełnia ideału. Uwikłanie współczesnej medycyny w biokulturę oraz dominującą obecnie „wycenę” życia i zdrowia ludzkiego krytycznie omawia Iwona Zakrzewska w artykule *W trybach medycznej maszyny*. Podporządkowanie lekarzy i pacjentów procedurom, dehumanizacja sztuki leczenia to tylko niektóre z zarzutów. Artykuł ten zamyka pierwszą część publikacji, zmuszając do krytycznej refleksji nad związkami lekarzy, pacjentów i przemysłu farmaceutycznego oraz zachwianymi dziś proporcjami mechanizmów rynkowych i potrzeb ludzkich.

Transplantacja narządów, nadzieje i moralny niepokój, jakie temu towarzyszą, to tematyka kolejnych trzech tekstów autorstwa Tomasza Stompóra, ks. Mariana Machinka i Dariusza Liszewskiego. Przeszczep nerek i związane z nim kwestie etyczne (dobór pacjentów, kryteria, sprzedaż narządów) podjęte w pierwszym artykule przedstawione są z perspektywy wybitnego nefrologa i ukazują trudności, z jakimi muszą mierzyć się transplantolodzy, etycy i bioetycy. Ks. Machinek w swoich rozważaniach rozwija tę kwestię na gruncie personalizmu i udowadnia, iż przeszczep jest szczególnym darem miłości bliźniego,

ale nie wolnym od dylematów moralnych. Autor porusza kwestię śmierci mózgowej i kryteriów jej orzekania. W następnym artykule, pt. *Kryterium śmierci mózgowej – problem czy rozwiązanie?*, czytamy o jej wymiarze ściśle medycznym i etycznym, wątpliwościach i konieczności głębszej analizy uwarunkowań neurobiologicznych. Współczesna transplantologia ze względu na rozwój technologii, medycyny i neurobiologii staje wobec coraz to nowych wyzwań. Przeszczepianie narządów wciąż budzi pewne kontrowersje, wynikające po części z niewystarczającej świadomości społecznej, dlatego podejmowanie tej tematyki wydaje się niezwykle istotne i użyteczne.

W publikacji zamieszczono dwa artykuły anglojęzyczne, które stanowią cenne źródło wiedzy kulturowej oraz pokazują odmienną perspektywę naukową. Pierwszy z nich, *An African Religious Moral Theory and Abortion* autorstwa Motsamai Molefe, porusza kwestię aborcji i jej postrzegania w religijnej teorii moralnej Afryki. Godne refleksji są przede wszystkim różnice w rozumieniu osoby i jej niezbywalnych własności i stosunek do zagadnienia statusu moralnego dziecka nienarodzonego. Artykuł stanowi istotny, odmienny głos w dyskusji, jaka od wielu lat toczy się w naszym kraju i żywo porusza wiele środowisk, nie tylko medycznych. Artykuł Neala O'Donella pt. *Thinking post-anaesthetic care: a phenomenology of the post-anaesthetic care unit* to z kolei refleksja nad podmiotowością i świadomością istnienia pacjenta znieczulonego z perspektywy fenomenologicznej, podjęta przez doświadczonego opiekuna medycznego. Autor, bazując na własnych przeżyciach, postuluje potrzebę głębszej dyskusji nad stanem, potrzebami i warunkami pacjenta znieczulonego i wybudzanego, gdyż wiedza i podejmowane w tym aspekcie działania są niewystarczające, a często nawet krzywdzące.

Z kolei artykuły Jacka Mianowskiego (*Społeczna dystrybucja wiedzy o cukrzycy i jej zastosowanie przez diabetyków w życiu codziennym*) i Moniki Mazur (*Formy aktywizacji fizycznej osób starszych*) dotyczą niezwykle istotnych społecznie kwestii – następstw i postaw wobec poważnej choroby cywilizacyjnej oraz potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Oba tematy łączą się ze sobą, wpisując się w szerszy dyskurs zwiększania świadomości prozdrowotnej i właściwej higieny stylu życia. Zwiększenie wiedzy na temat choroby w sposób znaczący podnosi jakość życia diabetyków, podobnie usprawnienie osób starszych korzystnie wpływa na ich samopoczucie, samoocenę i psychikę oraz podnosi sprawność psychomotoryczną.

Trzecią część zbioru otwiera niezwykle interesujący artykuł Andrzeja Jastrzębskiego (*Nie-obecność ciała w wybranych koncepcjach psychologicznych i filozoficznych*), skupiający się na problemie psychofizycznym na gruncie mentalizmu, behawioryzmu i neurobiologii. Autor dokonuje krytycznego przeglądu stanowisk, przeciwstawiając im człowieka nie dualistycznego, a integralnego, obecnego w idei psychologii humanistycznej i egzystencjalnej. Myśl Maksa Schelera przedstawiona przez Tadeusza Kobierzyckiego ukazuje rolę fenome-

logicznego poznania w doświadczeniu ciała i ja. Autor przybliżyła nam koncepcję Schelera, wyraźnie różnicując poznanie fenomenologiczne od oglądu naukowego dominującego w medycynie. Skupienie się na doświadczeniu fenomenologicznym nie jest dostępne każdemu, powinno jednak stać się fundamentem relacji z pacjentem, pozwala bowiem na bezpośrednie uczestnictwo w akcji poznania.

W dyskusję o granicach moralności i etyce zawodu lekarza doskonale wpisuje się artykuł Ewy Starzyńskiej-Kościuszko *Wprowadzenie do Kantowskiej etyki obowiązkowej*, który przedstawia i postuluje swego rodzaju program działań etycznych, kodeks postępowania moralnego opartego na imperatywach i prawach uniwersalnych, tak bardzo istotny we współczesnym świecie wartości relatywnych.

Publikacja Filipa Maja pt. *O pojęciu zdrowia i choroby. Początki polskiej filozofii medycyny* przybliży dzieje związków filozofii i medycyny, ich wzajemne wpływy i przenikanie. Zaproponowane przez autora spojrzenie na polską filozofię medycyny skłania do namysłu nad jej miejscem w myśli europejskiej, a także nad ewolucją poglądów na zdrowie i chorobę oraz osobą lekarza. Jednocześnie autor składa ukłon polskiej myśli filozoficzno-medycznej, udowadniając, iż była i jest ona oryginalna i twórcza i nie pozostaje bez wpływu na rozwój europejskiej filozofii medycyny. Całość zbioru zamyka artykuł Krzysztofa Sobczaka i Katarzyny Leoniak zatytułowany *Krytyczna analiza modelu postaw wobec śmierci i umierania Elizabeth Kübler-Ross*, który jest krytyczną oceną dominującego w dzisiejszej medycynie biomedycznego modelu postępowania i myślenia o relacji lekarz–pacjent. Zdaniem autorów, procesu śmierci i umierania, podobnie jak całej istoty ludzkiej, nie można sprowadzić jedynie do aspektu biologicznego. Przedstawiony w tekście model postaw wobec śmierci i umierania wymyka się naukowemu stanowisku, jednak z drugiej strony jego zbyt intuicyjność, według autorów, nie pozwala na rzetelne ujęcie tematu. Zrozumiałą jest tu postulat naukowego podejścia do badania omawianych postaw, pojawia się jednakże pytanie, czy twarde i dające się zweryfikować procedury badawcze zdolne są uchwycić fenomen życia, śmierci i umierania.

Zawarte w publikacji artykuły niosą ze sobą odpowiedzi na nurtujące pytania życia codziennego, jak również zmuszają do głębszego zastanowienia się nad sensem i jakością życia, nad granicami moralności a otwartymi wrotami nowych możliwości rozwoju, szczególnie na gruncie medycyny. Wyłania się z nich obraz medycyny jako nauki w działaniu. Jako nauki o funkcjonowaniu narządów ludzkich i harmonii osiągananej poprzez leczenie. Nauki o przywracaniu równowagi między wewnętrznymi a zewnętrznymi zakłóceniami, jakie pojawiają się w człowieku. I – jak wskazują autorzy – nauki, która nie może być zredukowana do czystej anatomii i biologii, a jej wymiar humanistyczny nabiera szczególnego znaczenia wobec wyzwań współczesności.